

HISTORIEBREV NR. 5-6

NOVEMBER OG DESEMBER 2020

REDAKTØR: JØRN-KR. JØRGENSEN - JORNJOER@GMAIL.COM

I REDAKSJONEN: KARIN ARNESEN - OLAV RUNE BASTRUP

EGT-HISTORIELAG HAR EN EGEN LOGO

EGT-Historielag har sin egen logo – se til venstre. Denne vil nå bli innarbeidet på vår kommende nettside, i vårt nyhetsbrev fra 2021 og på alt som har med EGT-historielag å gjøre. - Vi er stolte av å ha fått til dette etter bare noen måneders virksomhet, og vi ser 2021 lyst i møte med ulike aktiviteter som vi i tur og orden skal fortelle mer om her i Historiebrevet. Det er designer Carl Henrik Amundsen og Geir Løkke Knudsen, som har stått for logoens utforming. Stor takk til dem!

SLIK SÅ DET UT I KRYSET SØRLIGATA/HAVEGATA

Dette bildet viser krysset Sørligata/Hagegata før Tøyensenteret ble bygget. Bildet er tatt våren 1975 fra inngangen til Tøyen skole. Rundt hjørne på høyere side, hadde Baker Nordby utsalg. Var vi heldige fikk vi 60 øre for å kjøpe «fransbrød» for som vi gravde ut innmaten av med hendene - og avsluttet med det beste, nemlig sprø skorpe med frø! Dette var i syvende klasse på Tøyen skole. Legg merke til «jernbanevogna» i forgrunnen. Der var det en loddbod hvor man kunne vinne mye fint. (Foto: Lasse Løken).

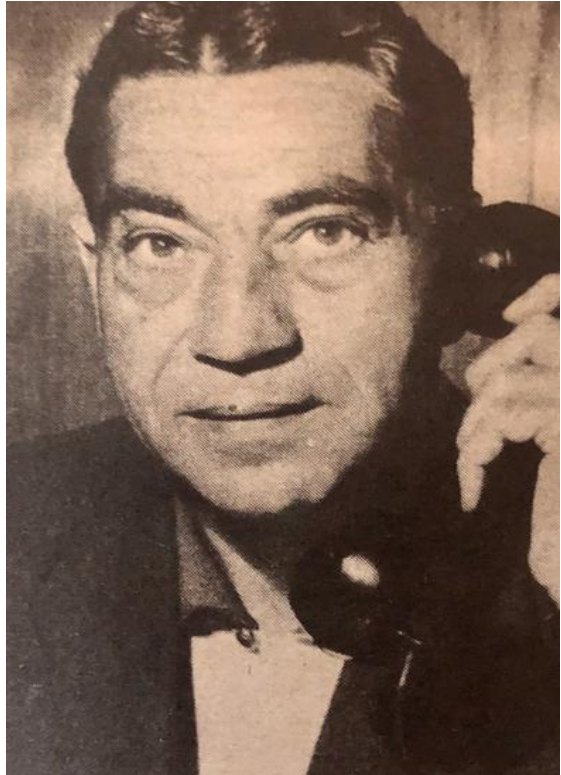
DET KUNNE VÆRE KALDT PÅ ENERHAUGEN

Det var så kaldt i husene at dynene frøs fast i veggene, forteller en som vokste opp på Enderhaugen. Sannelig har den lille byen over Grønland gjennomgått en radikal forandring. I dag er det status å bo på Enderhaugen. En del av den gamle bebyggelsen er bevart på Folkemuseet. Den forteller om tidligere tider. Enderhaugen var en perle i gamle dager, men er også en perle i dag. Jeg gikk forbi en eller to ganger ukentlig; hver gang nynner jeg på sangen «Det ringer for Enderhaugen». (JKJ).

SIGURD HALVORSEN – FREMST BLANT LIKEMENN

Det er ikke noe spesielt med navnet – Sigurd Halvorsen - og han hadde et helt vanlig utseende, men han er kanskje en av de med varmest hjerte Tøyenområdet har fostret. Å gi et litterært bilde av han på noen få linjer, er umulig, men jeg skal forsøke å fortelle litt om hvem han var og hva han gjorde.

Sigurd – jeg kalte han aldri noe annet enn det og han var min nabo i Helgesens gate - var født i mai 1910. Sigurd kom inn i arbeiderbevegelsen og gjennom det inn i sosialdemokratiet gjennom Sørli Idrettsforening hvor han ble medlem en gang på slutten av 1920-tallet og var formann fra 1931 til 1934. I 1935 kom han med i Arbeidernes Idrettsforenings (AIF) styre (hvor FN's første generalsekretær Trygve Lie hadde vært formann frem til 1935) hvor han satt til krigsutbruddet i 9. april 1940. Fra 1940 til freden 8. mai 1945 var han med i Norges Idrettsforbunds illegale styre og var med i lederskapet av den såkalte Idrettsfronten – altså de idrettsfolk som organiserte seg *mot* og på *tross* av den nazistiske okkupasjonsmakten.

Allerede 15. september 1940 dannet Norges Idrettsforbund sitt illegale interimsstyre. Ledelsen besto av to representanter for de to tidligere idrettsforbund – Arbeidernes Idrettsforening og Norsk Idrettsforbund. Som AIFs to representanter var Rolf Hofmo og Sigurd Halvorsen. Fra Norges Idrettsforbund var den ene representanten major Olaf Helset som senere ble general og sjef for Hæren. Fra april 1941 gikk interimsstyret «under jorden».

Det er mange interessant historiske paralleller som møtes her. For det første vet vi at det var store konflikter og splittelser i norsk idrettsbevegelse før krigen med arbeiderbevegelsen på den ene siden og resten av idrettsnorge på den andre. At nettopp idrett kom til å danne den første viktige fronten mot okkupasjonsstyret, var det ingen som tenkte seg

Sigurd Halvorsen var midt oppe i dette. Med sin rake holdning fant han og hans kamerater på Tøyen seg ikke i de nazistiske forordninger og idrettsarbeidet innen bl.a. Sørli Idrettsforening som fortsatte nærmest som før krigsutbruddet. Dette sier noe om viljen, om nasjonalfølelsen, men fremfor alt noe om *samholdet*. Under krigen var det av den største betydning og viktighet for den nasjonale holdnings skyld. Nazipropagandaen hvor den egentlige holdningen er «*forakt for svakhet*» var noe Sigurd Halvorsen og han kamerater ikke kunne og ikke ville akseptere. De var sosialdemokrater, og visste at de eneste som stemte mot at Adolf Hitler skulle bli Rikskansler i 1933, var sosialdemokratene. Kommunistene var mer eller mindre allerede da kastet ut av Riksdagen.

Man finner igjen noen av de samme holdningene som Sigurd Halvorsen og hans kamerater ga uttrykk for gjennom idretten i lærernes motstandskamp. Der var stavangergutten Einar Høigård leder. Et av de bærende elementer i lærernes motstandskamp var at nazipropaganda ikke for noen pris måtte forekomme i skolen. Det krever mot – stort mot – å ha slike synspunkter i en tid da alternativet var å dø, bli henrettet, bli skutt.

Sigurd Halvorsen med sine elever på AIF-skolen på Utøya i 1939. Her utdannes kretsinstruktører i studiearbeidet.

Rolf Hofmo ble sendt til konsentrasjonsleiren Sachsenhausen på grunn av sin aktive motstandskamp, Olaf Helset ble som vi allerede har lest general og sjef for de frie militære styrker, Einar Høigård – bare for at det også skal være nevnt – tok livet av seg ved å hoppe ut fra en høy etasje på Victoria Terrasse før et torturerende avhør hos Gestapo – mens Sigurd Halvorsen to ganger ble arrestert av Gestapo og for en stor del oppholdt seg i Sverige under krigen. Det er slik med en krig at den både splitter og forener, og at enhver – ofte på bakgrunn av

rene tilfeldigheter – å være «sin egen lykkes smed». Det har vi sett – og ser – andre steder i verden etter 2. verdenskrig hvor det er krig og uro.

Da freden brakte løs i mai 1945 ble de to idrettsorganisasjonene samlet. Mange så ikke på dette som en lykkelig løsning, men det var en viktig samling av norsk idrett hvor krigen hadde vært en medvirkende årsak til sammenslåingen. Olaf Helset ble Norges Idrettsforbunds første formann. Sigurd Halvorsen ble bladet «Norsk Idretts» første redaktør frem til 1950.

Nå var Sigurd Halvorsen først og fremst kommunepolitiker. Han ble valgt inn i Oslo bystyre for Arbeiderpartiet i 1946. Hans utdanningsbakgrunn var fra en folkehøgskole i Genève og fra sosialistiske skoler og kurs på 1930-tallet. Han var født inn i arbeiderbevegelsen, og var «et barn av sin tid».

Jeg har lest Sigurd Halvorsens vita nøye. Det er få – om noen – og nå er jeg svært realistisk – som når opp i antall verv og aktivitet som ham. Sigurd er i ferd med å bli glemt av vår tid. Det må ikke skje. Han var en av dem som var med på å vise vei – veien videre.

Helt kort skal det nevnes fra hans Curriculum vitae (CV): Formann i Parkutvalget i Oslo, formann i Velferdskomiteen for eldre og uføre, formann i byggekomiteen for Frognerbadet, formann i styret for Kommunalskolen, medlem av Arbeidernes Opplysningsforbund styre, Viseformann i Den norske Europahjelpen, formann i Det norske Flyktningsråds styre, formann i Fellesutvalget for hjelp til Midt-Østens flyktninger, formann i styret for hjelp til flyktninger fra det Sørlig Afrika, formann i Fellesaksjonen for Østpakistanske flyktninger (Bangladesh), medlem av Norsk Kommuneforbunds styre, tilsatt som forbundssekretær, hovedkasserer og senere æresmedlem. Han var også formann og medlem av en rekke andre råd og utvalg i regi av Utenriks- og Sosialdepartementet. Han var styreformann i Norsk Folkehjelp og assisterende direktør i Statens Edruskapsdirektorat og senere direktoratets styreformann. Og han var Tøyengutt; Kampegutt sier noen. Det spiller egentlig ingen rolle. Han var en av oss! For alt sitt veldedige arbeid mottok han de høyeste utmerkelser – bl.a. Ridderkorset av St. Olavs Orden og Nansenringen i gull. Kong Olav var i hans omgangskrets.

Det er ikke for mye å si at Sigurd Halvorsen var en ener – en sjelden ener, og jeg tør våge den påstanden at mennesker av hans format rett og slett ikke lages i dag. Og det er kanskje grunn til å spørre hvorfor? Forenklet kan jeg si det slik at han levde i sosialdemokratiets gullalder i Norge og på den måten var «rett mann på rett plass», men jeg skal fortelle noe som jeg sjelden trekker fram fordi de er så personlig, men la gå i dette «Historiebrevet» fra vårt felles distrikt: Det var julaften på begynnelsen av 1970-tallet. Jeg og noen kamerater hadde i noen år laget jul for uteliggere og andre som ikke hadde et sted å være julaften ut fra den diakonale tankegangen og den sosialetiske vekkelsen som vi i Tøyen- og Sofienberg stod midt oppe i.

Jeg var en av lederne – «Open House» kalte vi det, og den flotte presten Øyvind Foss var med

fra Sofienberg kirkes presteskap (han er nå pensjonert dr.theol. og prorektor ved Universitet i Stavanger – og forfatter), senere var den tidligere generalsekretæren i Kirkens Nødhjelp, Elias Berge en av støttespillerne.

Julaften – vi hadde spist. Noen av gutta hadde sovnet. Per Aabel hadde spilt julesanger og lest «Piken med fyrstikkene». Noen hadde sovnet under juletreet i rødsprit- og sitronbrus rus. Det var kommet til et dødpunkt i festen, og klokken nærmet seg midnattsgudstjeneste. Da kommer det en mann stille inn i menighetshuset. Det var Sigurd Halvorsen. – Kan jeg betale noe av dette? Kan jeg støtte dere på noen måte? Kan jeg være til hjelp? Si for all del fra...

Når jeg skriver dette nå vel 45 år etter at det hendte, forstår jeg at Sigurd Halvorsen var båret opp av *en ting* i all sin virksomhet. Det var ikke først og fremst den sosialdemokratiske tankegangen, det var ikke politikken, det var ikke idretten, arbeiderbevegelsen eller krigen. Det var *kjærligheten*, kjærligheten til medmennesker, til den enkelte, til hjertene.

Den kan være drivkraften hos oss alle hvis vi bare finner den, bruker den og lar den blomstre i våre liv. Det gjorde Sigurd Halvorsen. (Jørn-Kr. Jørgensen).

ENERHAUGGATA MOT SØRLIGATA 1925

Enerhauggata 5 til venstre - med trappen. Det hvite huset på høyre side er nummer 4. Gården for enden av Enerhauggata er Sørligata. Det var vinter i byen og ofte kaldt på Enerhaugen; kjelkene var i flittig bruk på Ola Narr. Denne bebyggelsen er borte for lenge, lenge siden og erstattet av moderne hus og bygninger, men mange av minnene består og lever fremdeles i folks bevissthet. (Foto: O. Holum/Oslobilder).

HVA GAMLE ANNONSER KAN FORTELLE

Syge Mænd og Kvinder.

Gigt, Rheumatisme, Ledegigt, Lam-
melse, Rygmarvtæring. Rygsmerter, Ung-
domsforvildelse, Onani og dens grufulde
Følger, Sædtab. Tab af Livslyst og
Kræfter, Nervesvaghed, Nyresygdomme,
Blæresygdomme, samt andre Underlivs-
sygdomme, som gamle Følger af smit-
somme og veneriske Sygdomme, Søvnlø-
shed, daarligt Humør, Ængstelse, led og
træt af Livet, daarlig Mave, daarlig For-
døielse, urent og usundt Blod bliver
fuldstændigt kureret af mine medicinske
Belter i meget kort Tid og uden at andre
behøver at vide det. Disse koster kun
20 Kr. frit tilsendt.

Adressen er: Kristiansens Beltebureau,
Grønlandsleret 1, Kristiania.
Kontortid Kl. 12—2.

Gamle avisannonser forteller viktig kultur-
historie. Annonsen til venstre er fra
Socialdemokraten (senere Arbeiderbladet og
Dagsavisen) i 1909 og forteller om
Kristiansens Beltebureau som holdt til i
Grønlandsleiret 1. I våre dager ville vi kalt den
virksomheten som her beskrives for
«alternativ behandling» og vel så det, men
verden går fremover og i dag er det andre
behandlingsformer som er i markedet. Men
folk trodde på bruk av «medicinske belter» i
1909. - Å samle slike annonser er blitt en
hobby for Håvard Mossige som i 2018 ga ut
boken «Erfaren jomfru ønskes strax - kuriøse
annonser fra gode gamle dager». Dette er en
morsom bok å gi bort og en morsom bok å lese
selv fordi den også er folkeopplysning om hva
folk trodde på og drev med i «gamle dager».
Det kunne være de forunderligste ting. - Men
om beltene til Kristiansen hjalp sier annonsen
fra Grønlandsleiret 1 ikke noe om. Det forblir
historie... (JKJ).

SJELDENT BILDE FRA GRØNLANDS TORG

Det er noen som har sagt at vi aldri blir ferdige med 2. verdenskrig i Norge. I så godt som alle år etter freden var et faktum i mai 1945, er det kommet f.eks. bøker fra ulike krigsopplevelser, fra fangeopplevelser, om Hjemmefronten, «Gutta på skauen» og ulike politiske forhold. Og slik skal det kanskje være. 1940-45 var fem i vårt land; tunge, triste, mørke. «Vi skal aldri ha dem tilbake», skrev forfatteren Sigurd Hoel.

Bilde over er i denne analogen helt spesielt og sjeldent. Det viser folk fra Hjemmefronten oppstilt i Grønlandleiret ved Grønland Torg på vei til en av de mange opptog- og marsjene som ble gjennomført våren 1945. Hvis noen vet noe om dette bildet eller omstendighetene rundt det, så si for all del fra. (JKJ).

EN KVALITETSBAKER ER ALLTID RAUS MED RÅVARENE

I 1908 flyttet Carl Paul Nordby med sin hustru Hanna over gaten i Hagegaten på Tøyen fra nummer 22 til 25 – bildet - for å starte for seg selv som baker.

Firmaet Martin Nordby, som var grunnlagt noen år tidligere, var ikke den utfordringen Karl P. søkte. Dermed ble det produksjon og salg av brød og melk fra butikk sammen med Hanna.

Det gikk ikke mange år før mann- og konebedriften hadde vokst betydelig. I 1910 var det fire bakere og tre butikkjomfruer samt en kusk med hest og brødvogn som utgjorde arbeidsstokken. Arbeidstiden fra tidlig om natten til sent på kvelden; 16-18 timer hver dag var ikke unormalt. Bakerne produserte og kusken kjørte Karl P. rundt på Lille Tøyen, Kampen og nedre del av Økern hvor bakervarer ble solgt til melkebutikker og privat husholdninger.

Under 1. verdenskrig ble det ytterligere en utvidelse: To nye bakerbutikker så dagens lys ute i byen og flere arbeidere ble ansatt. Carl P. og Hanna ga seg tidlig i 30-årene med forretningsdriften. Carl P. døde i 1941 og Hanna på begynnelsen av 50-tallet.

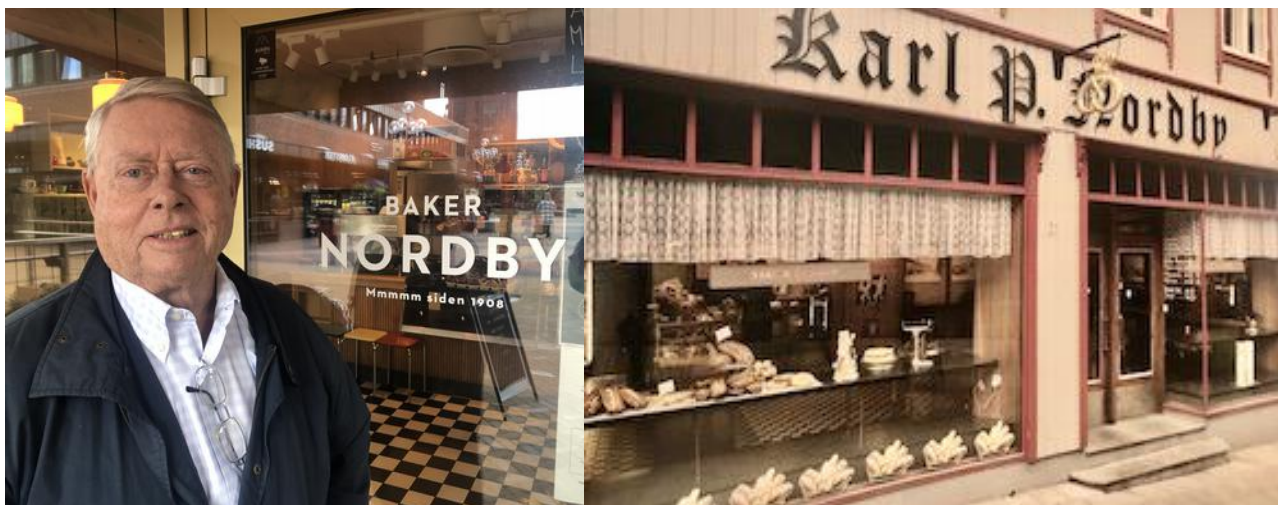
Neste generasjon banket på og ville «kna deigen» videre! Kaare Nordby som var utdannet både som baker og konditormester overtok ledelsen i 1928. Det var trange tider i Norge, men bakerbransjen kom seg godt igjennom disse årene. Flere butikker ble åpnet og flere og flere melk- og kolonialhandlere kom til og forhandlet Nordbys varer.

De gode tidene for baker- og konditorbransjen fortsatte langt inn i 1950-årene – og nye produkter kom til. Det ble fort «utsolgt» på vannloff og kneipbrød, men Nordby var pålagt av myndighetene å produsere disse varesortene. Kundene fikk også kjøpe melkeloff og formloff bakt med melk. Og noen sorter forandret navn til rugbrød eller allminnelig brød.

Butikken i Hagegaten på Tøyen i 60-årene.

Kaare Nordby hadde som konditor allerede tidlig 1950-tallet begynt å interessere seg for iskrem. Dette hadde han lært på kurs i Danmark og han startet en liten iskremfabrikk i kjelleren i bakeriet på Tøyen. «GULL IS» kalte han den. Dette merket skulle være iskrem fra konditoren. Bedriften laget sin egen is-miks og produserte pinne-is (manuelt) spann-is (kuleis) og is-kaker. I sesongen arbeidet to-tre ansatte med produksjon og salg av is til egne butikker samt til små frukt- og sjokoladebutikker i Oslo-regionen. Men lokalitetene og dermed helseforskriftene ble for tunge for oss, så eventyret varte i cirka 20 år selv om lønnsomheten var brukbar. Etter hvert ble også konkurransen adskillig hardere.

Nordby senior foran butikken på Tøyen Torg t.v. Til høyre den gamle butikken på Tøyen i en av strøkets eldste hus.

I 1950 kom 3. generasjon, Karl Petter Nordby, inn i bedriften. Det var særlig på økonomisiden bedriften trengte forsterkninger. Kaare Nordby døde i 1984 og hadde i sin pensjonist-tilværelse kontor på Tøyen. Bedriften valgte å markedsføre både sin produksjon av brød og kaker i årene fremover til engrosmarkedet og til selge over egen disk. I dag er det ett utsalg igjen på Tøyen, nemlig Karl P. Nordby. I tillegg har utenbys bakerier og utlandet fått innpass i området med sine produkter.

Karl P. Nordby hadde på det meste i 1980-årene 18 utsalg. I 2020 er det 11. Kriteriet er at alle skal være lønnsomme. Det er nesten 90 ansatte – eller cirka 50 årsverk. Tradisjon og kompetanse har medført at Karl P. Nordby er fremdeles livskraftige, selv om det er mange skjær i sjøen. I 1988 kom Karl Petter jr. inn i bedriften. Det at to generasjoner jobber sammen kan ha både fordeler og ulemper.

Og så må vi ikke glemme kvinnene bak det hele! Det er nesten en forutsetning at når man gifter seg med en mann som heter Nordby til etternavn, så gifter man seg med firmaet Karl P. Nordby. Karl Paul hadde sin Hanna. Karl P. Nordby har derfor i alle disse 100 årene vært en typisk familiebedrift. Sommeren 2012 flyttet bakeriet til nye lokaler på Hauketo under Carl Petter Nordby jr. ledelse. Butikken på Tøyen ligger nå på Tøyen Torg i Sporveisbygget.

En kvinne skal nevnes spesielt: Jenny Nordby. Hun var søster til Hanna. Hun kom fra Rælingen og ble innlosjert i Hagegaten 25 - og der ble i butikken i over 50 år. Hun fikk kongens fortjenstmedalje etter årene «bak disken». Alle på Tøyen kjente «Tante Jenny». Hun kjente alle - med navn og bakgrunn. Eldre beboere i strøket nevner fremdeles hennes navn.

Brød og bakevarer har mennesket nesten alltid måtte ha for å overleve. Kaker skal være mer til fest. Servering blir mer og mer et sosialt gode i vårt velferdsamfunn. Verden går videre og Karl P. Nordby midt i Tøyensenteret er med på ferden... En kvalitetsbaker er alltid raus med råvarene! (JKJ).

FLISBERGGATA PÅ ENERHAUGEN

Dette er et bildet fra Flisberggata 4 på Enerhaugen tatt på midten av 30-tallet og viser Anne og Johan Bolstad på noen små rom. Det var ofte trangt i husene på Enerhaugen, men folk som bodde her elsket dette stedet, disse gatene, vannpostene og menneskene. Det er selvfølgelig ikke bare romantikk i dette, men hardt arbeid, slit og kamp for å overleve. - I sin ungdom var Johan Bolstad underoffiser i hæren. Vi fant et stolt bilde av han på en vegg på Løren og nøler ikke med å offentliggjøre det også når nå huset i Flisberggata «kommer frem i lyset».

Vi oppfordrer våre lesere til å sende oss bilder fra vårt område - Enerhaugen, Tøyen og Grønland. Vi forteller så gjerne om lokalhistorien - den er stor, rik og vidt-favnende. (JKJ).

KOMMER TRIKKEN TILBAKE TIL GRØNLANDSSLEIRET?

I en god stund har det vært et forprosjekt om å få trikken tilbake til Grønlandsleiret - fra Oslogate til Brugata; en strekning på ca. 950 meter. - Slike skinner blir ikke lagt på en dag og det er mange brostein som skal vendes før det kan bli en realitet, men først og fremst må det politisk vilje til å gjennomføre et slikt prosjekt. «Historiebrevet» vil følge denne utviklingen nøye og rapportere om og når det kommer noe nytt nytt i sakens anledning. Kanskje det igjen - en dag om ikke så mange år - vil «gå på skinner» gjennom Grønland!

SNUBLESTEINER PÅ TØYEN OG GRØNLAND

Over store deler av Europa finnes det snublesteiner - snublesteiner er minnesmerker over ofrene for nazismen under andre verdenskrig. Nettstedet snublestein.no viser hvor

snublesteiner for deporterte jøder fra Norge er lagt og gir informasjon om hver enkelt person det er lagt stein for. I vårt distrikt finnes det flere slike steiner, bl.a. i Jens Bjelkes gate og i Brugata (bildet). En av steinene forteller om Moritz Nachtstern født i 1902 i Warszawa. Han døde 11. desember 1969 i Norge og overlede altså konsentrasjonsleirene. Nachtstern var typograf av yrke. Han var en av de 27 jødene som kom tilbake etter freden

våren 1945 etter deportasjonene fra Norge til konsentrasjonsleirer på kontinentet i november 1942. Hans stein ligger i Brugata i fortauet foran det huset hvor han bodde og ble arrestert av Statspolitiet. «Overlevde» står det. På de fleste andre snublesteinene er det angitt en dato for gassingene. I de aller fleste tilfelle 1. desember 1942; altså svært kort tid etter at de fleste norske jødene ankom Auschwitz-Birkenau.

Familien Nachtstern flyttet fra Polen til Norge i 1907. Da familien flyttet videre til Amerika ble Moritz værende i Norge. Høsten 1942 vurderte han å flykte til Sverige. 26. oktober 1942 ble han arrester av Statspolitiet og 26. november sendt han med «Donau» sammen med over 500 andre jøder. Nachtstern ble først sendt til Auschwitz, deretter overført til Sachsenhausen nord for Berlin sammen med andre typografer. I Sachsenhausen fikk han og de andre grafikerne i oppdrag å lage falske pundsedler som skulle brukes til å ødelegge Storbritannias økonomi («Operasjon Bernhard»). Da allierte styrker nærmet seg, ble seddelpressen og fangene som arbeidet der, først flyttet til konsentrasjonsleiren Mauthausen, så til Redl-Zipf som var en underleir av Mauthausen.

I mai 1945 ble Nachtstern flyttet til konsentrasjonsleiren Ebensee, der vakt holdet raskt gikk i oppløsning og var borte da amerikanske styrker nådde frem. Han fikk sete på et fly som skulle nordover og kom hjem til Norge i juni 1945. Arbeidet som falskmynter reddet trolig livet hans. Etter krigen gikk han tilbake til arbeidet som typograf i Oslo.

Tre Lazzaroner, „Mossingen“, „Konjakken“ og „Blingsen“, brøt igaaar Efttermiddag op et Skap i Frelsesarmeens Herberge i Urtegaten og stjal 10 Mysoster. Tyvene blev opdaget og anholdt. Alle er tidligere straffet, og de har i længere Tid bodd i Herberget.

ERFAREN JOMFRU ØNSKES STRAX

(Morgenposten, 1914)

ENERHAUGEN, GRØNLAND OG TØYEN HISTORIELAG

c/o Interkulturelt Museum (IKM), Tøyenbekken 5, 0188 Oslo

egt.historielag@gmail.com - Org.nr. 924 634 766

Bankkonto: 1813 31 32690 - Vipps: 611188